Turkish Studies
International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 11/20 Fall 2016, p. 245-264
DOI Number: http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.9957
ISSN: 1308-2140, ANKARA-TURKEY

Article Info/Makale Bilgisi
Received/Geliş: 08.09.2016 **Accepted/Kabul:** 30.11.2016
Referees/Hakemler: Doç. Dr. Mehmet GÜNEŞ – Doç. Dr. Murat KACIROĞLU

This article was checked by iThenticate.

NAMIK KEMAL'İN ŞİİRLERİNDE "MİLLET", "ŞEHİTLİK", "MAKSAT" VE "VATAN" KAVRAMLARI*

*Mehmet Ali GÜNDOĞDU***

ÖZET

XIX. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı Devleti, yeni gelişen bir tür olan gazete vasıtasıyla fikir hayatına sokulan, sosyal veya siyasî içerikli bir yığın yeni kavramla tanışmıştır. Pek çoğu Batı'dan ithal edilen bu kavramlar, çok geçmeden edebiyat eserlerinde de sıklıkla görülmeye başlanmıştır. Ancak dönem aydınları bu kavramları eserlerinde, doğrudan Batı'daki karşılığı ile değil, kendi kültürlerinden esinlenerek ürettikleri yeni anlamları ile kullanmışlardır. Özellikle İslamcı/ittihâd-ı İslamcı yazarlar, bu kavramlara yeni anlamlar yüklemek için İslam dinini ve İslam geleneğini referans olarak almışlardır. Tanzimat döneminde bu yazarların başında Namık Kemal gelmektedir. Fikirlerini geniş kitlelere yayma vasıtası olarak gazeteyi kullanan Namık Kemal, şiirlerinde de, savunduğu bu fikirleri taşıyabilecek kavramlar üretmiş ya da Batı'dan aldığı bazı kavramlara bu fikirleri yüklemiştir. Bu makalede Namık Kemal'in şiirlerinde birbiriyle ilişkili olarak yer alan ve muhtevasını İslamî gelenekten esinlenerek doldurduğu "millet", "şehitlik", "maksat" ve "vatan" kavramları ele alınmıştır. Şimdiye kadar çeşitli bilimsel çalışmalarda Namık Kemal'in kullandığı bu kavramlar hakkında bilgi verilmiştir. Ancak bu çalışma Namık Kemal'in şiirlerinden yola çıkarak bu kavramlara hangi anlamları yüklediği hakkında ışık tutacaktır.

Namık Kemal, "millet" kavramını, diğer bütün eserlerinde olduğu gibi, şiirlerinde de "millet-i İslam" anlamında kullanmıştır. Bu anlamın yerleşmesinde, Namık Kemal'in kaynağını İslam'dan alan sübjektif bakış açısı rol oynadığı gibi, döneme hâkim olan anlayış da önemli etkiye sahiptir. Farklı kökenlere mensup milyonlarca insanı tek bir merkezden yüzlerce sene idare etmiş bir devletin şemsiyesi altında yaşayan Tanzimat aydınları, ırka bağlı bir milliyetçilik anlayışına yabancıdırlar. Dolayısıyla onlar, "millet" kavramını Müslümanlar hakkında kullandıkları gibi, "vatan" kavramını da "millet-i İslâm"ın yaşadığı topraklar anlamında kullanmışlardır. Gayr-i Müslim unsurları tutmak için "vatan" kavramı ile Osmanlı sınırlarının kastedildiği iddia edilse de, vatanı kutsal kılan

** Dr. El-mek: maligundogdu@yahoo.com

sebeplere bakıldığında Kâbe, Ravza, Kerbelâ, şehitler gibi tamamen İslamî unsurlara yer verildiği görülür. Bu durum, yine Tanzimat aydınlarının kafasında "vatan" kavramının İslam ile özdeşleştiğini ortaya koyar. "Şehitlik" kavramı ise, hem "vatan" hem de "millet" kavramı ile doğrudan ilgilidir. Çünkü "şehitler", "millet-i İslam"ın selameti için ve "vatan" denilen İslam'ın hâkim olduğu toprakları müdafaa etmek için ölmektedirler. Ayrıca bu durum, yoluna can feda edilen yüce bir "maksat"ı da ortaya çıkarmaktadır. İşte makalede görüleceği üzere, Namık Kemal şiirlerinde, kuvvetli bir sesle bu temaları işlemiştir.

Anahtar Kelimeler: Namık Kemal, Tanzimat edebiyatı, şiir, İslamcılık, ittihâd-ı İslam, millet, vatan

THE CONCEPTS OF "NATION", "MARTYRDOM", "PURPOSE" AND "HOMELAND" IN NAMIK KEMAL'S POEMS

ABSTRACT

The Ottoman State was introduced to many new concepts with social or political content, which were inclusion into the life of knowledge through a newly emerging newspaper in the second half of the nineteenth century,. The concepts, many of them imported from the West, soon began to be seen in literary texts as well. But the authors of this period have not directly used these concepts with the equivalent meanings that were used in the West. Instead of this, they have produced new meanings for these concepts inspired by their culture. Especially Pan-İslamist authors of this period have installed new meanings to these concepts with the reference of İslam religion or Islamic tradition. The most famous author among them was Namık Kemal in Tanzimat period. Namık Kemal who used newspapers as a means of spreading their ideas to the masses, has produced some of the new concepts which will be able to carry these ideas or has installed these ideas to some of the concepts from the West in his poetry. In this article, the concepts of "nation", "martyrdom", "purpose" and "homeland" which are related to each other in Namık Kemal's poems and Namık Kemal filled some meanings into their content inspired by the Islamic tradition are discussed. So far, some information about these concepts used by Namık Kemal has given in several studies. But this study will help to be properly understood which meanings he installed to these concepts based on Namık Kemal's poems.

Namık Kemal, has used the consept of "nation" in the meaning of "Islamic nation" in his poems as in all other works. As the subjective perspective of Namık Kemal stemming from the Islam has played role to establish this meaning, general idea during this period is also important. Tanzimat intellectuals living in the remaining of a State of World conqueror were unfamiliar to a sense of nationalism based on race. Therefore, they have used the consept of "nation" for Muslim people and also the concept of "homeland" for the territories where the Islamic nation lives. Although it was claimed to be referred the concept of "homeland" to the Ottoman boundaries in order to bind non-Muslim public to the State, actually it is seen to have been given importance to the Islamic values like Kâbe, Ravza, Kerbelâ, martyrdom as looking at the reasons that

makes sacred homeland. In this case, it becomes clear that the concept of "homeland" has been identified with the Islam in the minds of the Tanzimat intellectuals. The concept of "martyrdom" is directly related with the concept of "homeland" and also "nation". Because the "martyrs" give their life for the sake of İslamic nation's well-being and also to defend the lands of İslam called "homeland". Also this case indicates being a lofty "purpose" which is sacrificed to the path. Namık Kemal has dealt with these themes with a strong voice in his poetry as here can be seen in the article.

STRUCTURED ABSTRACT

Tanzimat Literature in 19th century has been the first ring of Turkish literature developing in the Western influence. Turkish literature has entered into a new way as the point of both formal and content. During this period, while the literature varies in many points, the intellectual literary writers have tried to convert the society by using literary texts. For this reason, unlike the previous one, the dominant concept in the literature has been the art for the society in this period. Many problems concerning about the state and the society have been tried to find a solution through the literary texts. In such a literary mind, many new concepts expressing the society changing or many older terms loaded with new meanings have begun to take part in literary texts.

So far, sometimes in the studies about the New Ottomans that were very effective in the literature during this period, sometimes in general studies about the Tanzimat literature, these new concepts have been brought up and made many explanations in the researches of Turkish literature. However, a large work which moved these new concepts used in literary texts to change the social life during this period and the meanings loaded them to the title still has not been done. In such a productive period in the point of literary texts, such a broad topic may be a material to a thesis or a book project. Therefore, this article will focus on only some concepts used in this period and describe the meanings loaded them.

During this period, while the symbol name of Tanzimat Şinasi has formally changed the literature, the most famous member of the Young Ottomans Namık Kemal has led to the renewal of the context and the meaning of the concepts of the literature. But since discribing all new concepts which Namık Kemal has used in all his texts may be the topic of a larger study, it has been limited this article to only his poems. Also, the concepts used by Namık Kemal spread over a wide range. For this reason, in this article, only the concepts of "nation", "martyrdom", "purpose" and "homeland" which were very important in the literature of this period and related to each other in Namık Kemal's poems are discussed. The meanings of these concepts in Tanzimat Literature are quite different from today. This study is based on the method of explanation how Namık Kemal use these concepts which have different meanings today with striking examples in his poems.

Before moving on to the findings at the result of the study, it has to be needed to express that Namık Kemal's perspective in these concepts

has taken from the source of the Islamic religion and Islamic tradition. Because, despite the fact of their Western education, the thought of Young Ottomans including Namık Kemal has been formed with regard to Islamic category. Namık Kemal who used newspapers as a means of spreading their ideas to the masses, has produced some of the new concepts which will be able to carry these ideas or has installed these ideas to some of the concepts from the West in his poetry. Before moving on to these concepts, dwelling on the elements which has formed the thought that has given an identy to Namık Kemal is necessary. These elements are the values of belonging that has given an action to Namık Kemal's thought. For example, according to Namık Kemal, "our history" is the history of Islam. He believed that this national (or Islamic) value has continued in the history. "The ancestors who has given an honor to our history" are at first The Prophet Muhammet, The Four Caliph, Omer Ibn Abdul Aziz, Saladin, Jalaladdin Mingburnu, The Command of Nevruz, Sultan Mehmed II, Sultan Selim I and everyone who has served to Islam in the past. Therefore, Namık Kemal, like other authors of The Tanzimat, was an impassioned defender of "Islamic civilization" which has been based on "Muslim ancestors" for one thousand four hundred years.

Such a whole Islamic tradition which has formed the background of the thought of Namık Kemal is like an incubation center of the new meanings installed to the concepts by him. Many new concepts from ones which has arisen in Western enlightenment like liberty, constitutionalism, wisdom and willpower to ones which include the values of belonging like homeland and nation have appeared in his texts by turning into new meanings in this incubation center. This world of the meanings being a sign of the adherence to the identy of Islam has resulted in the situation of responsibility together with the effort of the Islam upon him. So, Namık Kemal has written his all texts with this motivation of sacrificing. It is the point of his view that he will not be able to be peaceful in his conscience in terms of the effort of the Islam if not he serves to Islam, the lands belonging to Muslims and Islamic nation (Muslims) living in these lands with his ideas and his body (or texts) and makes a great sacrifice for this way. Seen from this point, it is clear that his other ideas has been revolving around this central theme. His all other targets in his texts like progress, constitutionalism, art, etc. has taken place as an occasion to be victorious of Islamic civilization which had a long-termed historical past with one thousand four hundred years. The main goal, with another expression "the great cause", was the rise of Muslims' prosperity from where they fell, the enlightenment of the Muslims, gaining a great power with an exact union among them. In fact, the realization of this target would make a balance of world politics. So, an Eastern power gaining strength with union would occur opposite to the union of Western power exploiting the Islamic world.

Namık Kemal has used the consept of "nation" in the meaning of "Islamic nation" in his poems as in all other works. As the subjective perspective of Namık Kemal stemming from the Islam has played role to establish this meaning, general idea during this period is also important. Tanzimat intellectuals living in the remaining of a State of World conqueror were unfamiliar to a sense of nationalism based on race. The concept of "Turk" has taken place in in Namık Kemal's articles as

"Turkish ethnic group". In his poems also, the concept of "nation" has been used sometimes in the structure of "the nation of Islam", sometimes alone, but not the meaning of a particular race. Also, used alone anywhere, with a little attention, it would be seen that this concept still carries the meaning of "the nation of Islam". He has combined the concepts of "Islam" and "nation" in the poems of gazels with the redifs of "*ben*" and "*lazımsa*" and "*Murabba*" with the redif of "*kafesi*" and "*Hürriyet Kasidesi*" as discussed in this article. In these poems, Namık Kemal has defined serving to the Islamic nation as an honor. He has dealt with the damages of the conflicts among Muslims and the good results of union. In addition to this, he has explained "the conflict" in the meaning of "different ideas" or "various ideas" through an hadis of The Prophet as a wealth of ideas.

According to Namık Kemal, "homeland" is all territories where the Islamic nation lives. Although it was claimed to be referred the concept of "homeland" to the Ottoman boundaries in order to bind non-Muslim public to the State, actually it is seen to have been given importance to the Islamic values like Kâbe, Ravza, Kerbelâ, martyrdom as looking at the reasons that make sacred homeland in this period. In this case, it becomes clear that the concept of "homeland" has been identified with the Islam in the minds of the Tanzimat intellectuals. Namık Kemal has written the poems of "Vatan Şarkısı", "Vaveyla" and "Vatan Mersiyesi" with the sense of the embracement all Islamic territories as an "homeland". Therefore, the territories which were wailed for in "Vatan Mersiyesi" was sacred and valuable at the same degree with the territories of the homeland defended by Celal in the theatral play of *Celalaeddin Harzemşah* in the eyes of Namık Kemal. All these lands get their sanctity from the territories where the Islamic religion was born. The fear in all was reaching "non-Muslim enemies" to the sacred places after passing all Muslims and their drinking on the martyr's tomb. The way to stop this disastrous fate is the unity of Muslims, in other words Pan-Islamizm. So, Namık Kemal's concept of "homeland" in another theatral play *Vatan Yahut Silistre* has to be evaluated in terms of this aspect too. The concept of "martyrdom" is directly related with the concept of "homeland" and also "nation". Because the "martyrs" give their life for the sake of İslamic nation's well-being and also to defend the lands of Islam called "homeland". Also this case indicates being a lofty "purpose" which is sacrificed to the path. Namık Kemal has explained this purpose in his poem of the gazel with the redif of "ben".

It is expected that this article will shed light on the researchers about the different meanings belonging to the concepts used in the literary texts during Tanzimat period through Namik Kemal's poems. But it is the fact that there is a need to a larger study which analyzes all concepts in all texts written in this period being accompanied by the articles of newspapers which has newly started to develop in this process. This is why those who are interested in this literary period is recommended to work in this field.

Keywords: Namık Kemal, Tanzimat literature, poetry, Pan-İslamism, nation, homeland

1. Giriş

"Toplum için sanat" anlayışında olan Namık Kemal, eserlerinde doğrudan sosyal hayatı ilgilendiren kavramları sıkça kullanmıştır. Bazılarını Batı'dan aldığı bu kavramlara Namık Kemal, kendi sübjektif bakış açısıyla yeni anlamlar yükler. Namık Kemal'in bakış açısı, kaynağını daima İslam dininden ve İslamî gelenekten alır. Çünkü, Batılı eğitimlerine rağmen, Namık Kemal'in de içinde bulunduğu Yeni Osmanlıların düşünce dünyaları İslamî kategoriye göre şekillenmiştir. (Gencer, 2008, s. 359) Dolayısıyla bugün hâlâ kullanılan bu kavramların Namık Kemal'in eserlerindeki anlamı oldukça farklı bir muhtevaya sahiptir.

Bu kavramlara geçmeden önce, Namık Kemal'e kimlik kazandıran fikriyatın alt yapısını oluşturan unsurlar üzerinde durmak gereklidir. Bu unsurlar Namık Kemal'in fikir dünyasını harekete geçiren aidiyet değerleridir. Örneğin Namık Kemal'e göre "bizim tarihimiz", İslam tarihidir. O, millî cevherin bu tarih içinde devam ettiğine inanır. (Kaplan, 2005, s. 44) "Tarihimize şeref veren ecdat" ise, başta Hazreti Peygamber olmak üzere, Dört Halîfe, Ömer İbni Abdülaziz, Selahaddin Eyyubî, Celaleddin Harzemşah, Emir Nevruz, Fatih Sultan Mehmed, Yavuz Sultan Selim ve geçmişte İslâmiyet'in îlâ ve ibkâsına hizmet eden herkestir.[1] Dolayısıyla Namık Kemal, diğer Tanzimat yazarları gibi, bu "Müslüman ecdâd"ın eliyle tesis edilen bin dört yüz senelik "İslam medeniyeti"nin ateşli bir savunucusudur.

Namık Kemal'in fikir alt yapısını oluşturan bütün bir İslam geleneği, onun kavramlara yüklediği yeni anlamların üretim merkezi gibidir.[2] Hürriyet, meşrutiyet, akıl ve irade gibi Batı aydınlanması ile ortaya çıkan kavramlardan, aidiyet değerlerini içeren vatan ve millet gibi kavramlara kadar pek çok yeni kavram bu merkezde yeni bir anlama bürünerek onun eserlerine yansır. Koyu bir İslam taraftarlığının göstergesi olan bu anlamlar dünyası, onda "hamiyet-i İslamiye"ye bağlı bir sorumluluk hâlini ortaya çıkartır. Namık Kemal (2011) bu sorumluluk hâli içinde, "*Sipihrin bahtını, ikbâlini hep pây-mâl ettim* / *Hamiyyet mesleğinde terk-i evlâd ü iyâl ettim*" (s. 124) mısrasında belirttiği gibi, her şeyini fedâ eder. İşte Namık Kemal hemen bütün yazılarını bu fedakârlık hissiyle kaleme alır. İslamiyet'e, İslâm'ın hâkim olduğu bu topraklara ve bu topraklar üzerinde yaşayan millet-i İslâm'a yazıyla, fikirle hizmet etmese ve bu uğurda büyük fedakârlıklar göstermese vicdanı hamiyet noktasında rahat olamayacaktır. Bu zaviyeden bakıldığında onda diğer fikirlerin bu merkez tema etrafında şekillendiği görülür. Dolayısıyla onun eserlerinde terakki, meşrutiyet, sanat vs. diğer bütün hedefler bin dört yüz yıllık köklü bir maziye sahip olan İslam medeniyetinin muzaffer olması için birer vesile olarak yer alır. Ana hedef, yani "yüce dava", İslam'ın düştüğü yerden ayağa kalkıp yükselmesi, Müslümanların aydınlanması, müreffah bir seviyeye çıkması ve tam bir ittihat ile büyük bir güç kazanmasıdır. Aslında bu hedefin gerçekleşmesi dünya siyaset dengesini de tesis edecektir. Çünkü böylece İslam âlemini sömüren "Garp muzavenesi"ne karşı, ittifak ile güçlenmiş bir "Şark muvazenesi" ortaya çıkacaktır. (Namık Kemal, 2005b, s. 42)

Bu makalede İslamî düşünce etrafında teşekkül eden bu kavramlar dünyası içerisinde birbiriyle alakalı "vatan", "millet", "maksat" ve "şehitlik" kavramları üzerinde durulacaktır. Ancak Namık Kemal'in bütün eserlerini içeren bir çalışma, bir makalenin normal sınırlarını aşacağından dolayı, burada sadece şiirleri üzerinden bir tahlil yapılacaktır. Tahlil esnasında gereksiz tekrarlara düşmemek için, bu kavramlara hangi anlamların yüklendiğini gösteren birkaç örnekle yetinilecektir. Ancak, kapsam alanı diğer kavramlara göre daha geniş olan "vatan" kavramı üzerinde daha çok durulacaktır.

[1] Konu hakkında bilgi için bkz. (Pala, 1989)
[2] Konu hakkında bilgi için bkz. (Mardin, 2012, s.320; Berkes, 2008, s. 284)

2. Namık Kemal'in Şiirlerinde "Millet" ve "Şehitlik" Kavramları

Namık Kemal memlekete yeni kıymetler nizamı getiren insandır. O, muhtelif gazetelerde bunları aydınlatır. Namık Kemal, bu kıymetleri Fransız İhtilâli'ni hazırlayan yazarlardan almış, fakat onları millî kültürle kaynaştırmıştır. (Kaplan, 2005, s. 45) Bu kıymetlerin başında "millet" mefhumu gelir.

Bugün kullanılan "millet" kavramı Türkçeye, Tanzimat döneminde Batı'daki "nation" teriminin karşılığı olarak girmiştir. Ancak Osmanlı aydınları bu kavrama Batı'da olduğu gibi "ırk" anlamını vermemişlerdir.[3] Özellikle Namık Kemal, makale ve edebî eserlerinde, "millet" ve "İslam" kavramlarını daima beraber kullanır. Ona göre, "bizim milletimiz" İslam olduğu gibi, "millet-i İslâmiye"nin dairesi içerisine, Hazreti Peygamber'den bugüne kadar gelen bütün Müslümanlar dâhildir.

Namık Kemal'in makalelerinde, bugün kullandığımız anlamdaki "millet" kavramı; "kavim", "cins", "fırka" ya da "ümmet" olarak geçer. (Namık Kemal, 2005a, ss. 98-101, 146-149, 186-189) Ancak ona göre, bu kavimlerin içerisinde yer alan "Türk kavmi", tarih boyunca Arap ve diğer kavimlerden olan kardeşleriyle beraber İslamiyet'e en büyük hizmeti yapmıştır. "*Hilâfet-i seniyyenin asabiyet-i asliyesi olan bu fırka*" (Namık Kemal, 2005a, s. 187), bu büyük hizmeti neticesinde "şan" ve "şeref" kazanmıştır.

Namık Kemal'in şiirlerinde "millet" kavramı altında, bununla bağlantılı olarak başka alt kavramlar grubu ortaya çıkar. Bu kavramlar; "milletin ittihâdı", "milletin ihtilâfı", "re'y-i ümmet", "devlet", "hizmet-i millet", millet-i İslam yolunda "azimet" ve "kavga" neticesinde ortaya çıkan "şehitlik" kavramlarıdır. Namık Kemal'in bir kısmını Batı'dan aldığı bu kavramlara İslam fikri etrafında nasıl sübjektif anlamlar yüklediği, şiirlerinin tahlilinde daha detaylı olarak görülebilir. "Millet" kavramına yüklediği anlamı gösteren çarpıcı örneklerden biri, "Hürriyet Kasidesi"ndedir:

"*Durur ahkâm-ı nusret ittihâd-ı kalb-i millette*

Çıkar âsâr-ı rahmet ihtilâf-ı re'y-i ümmetten" (Namık Kemal, 2011, s. 117)

Bu beyitte Namık Kemal, "*millet*" kavramını ümmet-i İslam hakkında kullanır. İlk mısrada millet-i İslâm'ın *ahkâm-ı nusret*ini, yani muvaffakiyet şartını ifade eder. Müslümanlar ancak kalplerin *ittihâd*ı neticesinde zafere ulaşabileceklerdir. İslam âleminin galip olmasının şartı, *ittihâd*-ı İslam'dır. Bunun tersi anlamıyla, İslam dünyasının perişan olmasının sebebi de ihtilaftır. Ancak Namık Kemal ikinci mısrada *ihtilaf*ın "*âsâr-ı rahmet*" olduğunu söyler. Görünüşte yukarıdaki mısra ile buradaki anlam, tezat oluşturmaktadır. Ancak ikinci mısrada kastedilen, *re'y-i ümmet*in *ihtilâf*ıdır. Namık Kemal bu ifade ile Hazreti Peygamberin "*Ümmetimin ihtilâfı rahmettir.*" hadisine telmihte bulunmuştur. Bu ifade, İslam ümmeti içinde farklı fikirlerin ortaya çıkmasına zemin teşkil eden düşünce hürriyetine atıf yapar. Bu fikir hürriyeti, İslam âlemi için bir zenginlik ve kazanımdır. Dolayısıyla, *kalb*-i ümmetin *ittihâd*ına mâni değil, aksine İslam milletinin terakkisine sebeptir. Sonuç olarak, Namık Kemal'in bu beyitte kastettiği anlam, Müslümanların fikir zenginliği ile terakki etmesi ve *ittihâd*-ı kulûb ile de muzaffer olmasıdır. Namık Kemal bu konuyu, *Hadîka*'da "Ümmetin İhtilafı Rahmettir" başlığı altındaki makalesinde işler. Burada müspet ihtilafın güzel neticelerini gösterdikten sonra, menfi ihtilafın vahim sonuçlarını sayar. Neticede şu cümle ile bitirir: "*'Ümmetin ihtilâfı rahmettir' kâide-i külliyesini ihtilâf-ı bi'l-meyl ile tefsir etmek lâzım gelir. Yoksa ihtilâf-ı bi'l-fiil rahmet değil, saadet-i âtiye için ihtiyar olunur bir muvakkat zahmettir.*" (Namık Kemal, 2005a, s. 551)

[3] Bu konu hakkında bkz. (Ali Suavi, 1868)

Namık Kemal (2004) "kafesi" redifli murabbasında "din", "devlet" ve "millet" kavramlarını beraber kullanır:

"*Din için devlet için can çekişen millet için*

Azme hâil mi olurmuş bu çürük ten kafesi" (s.380)

Namık Kemal bu mısralarda *azm* ile uğruna çalıştığı maksatları sayar. Birinci mısrada geçen "*din*", İslam dini; "*devlet*", Osmanlı; "*millet*" ise millet-i İslâmiye'dir. Namık Kemal, İslâmiyet'in yükselmesi için, devletin devamı için ve Müslümanların ilerlemesi için çalışmaya hiçbir engel görmemektedir. İslam *millet*i *can çekiş*irken, *din*-i mübin ayaklar altında iken, *devlet* yıkılmak üzere iken, *bu çürük ten kafesi* hamiyetli bir insanın *azm*inin önünde duramaz. Namık Kemal'in *çürük ten kafesi*nin *azme hâil* olmasından kastı; insanın *din, devlet* ve *millet* yolunda gayret göstermek yerine, kendi kişisel çıkarları için uğraşmasıdır. Hâlbuki bu vücut *çürük*tür. Yani ne kadar uğraşırsa uğraşsın, sonunda mezara girecek ve *çürü*yüp toprak olacaktır. Eğer bu *ten kafesi*ni kişisel çıkarları için kullanmışsa, dünyadan boş gidecektir. Ancak *din, devlet* ve *millet* yolunda *azm* ile çalışarak geçirdi ise, bunun ahirette büyük mükâfatı olduğu gibi, dünyada da iyi bir nam bırakmak gibi güzel bir neticesi vardır.

Namık Kemal (2011) "Hürriyet Kasidesi"nde de, yine "millet-i İslam" yolunda her türlü fedakârlığı göze aldığını vurgular:

"*Felek her türlü esbâb-ı cefâsın toplasın gelsin*

Dönersem kahbeyim millet yolunda bir azimetten" (s. 117)

Namık Kemal'in bu mısralardaki fedakârlık vurgusu, öncekilerden daha da kuvvetlidir. Bu mısralarda metin bir irade gücü hemen göze çarpmaktadır. Namık Kemal kendini millet yolunda azimete vermiştir. Millet-i İslam için her türlü fedakârlığı göze almıştır. *Felek,* bu hizmet azminin önüne ne kadar *cefâ* sebebi çıkartsa da, Namık Kemal yolundan dönmeyecektir. Bu yolda *her türlü* sıkıntıyı göğüslemeye kararlıdır. İkinci mısrada sanki bu kararı üzerine and içmektedir. O, millete hizmet yolundan geri dönmeyi *kahpe*lik olarak tanımlar.

Namık Kemal, (2005a) *İbret*'te yayınlanan "Müsavat" başlıklı makalesinde, "*Biz ki Müslümanlarız, vatanımıza hem paramızla hem canımızla hizmet ederiz.*" (s. 526) diyerek vatan, millet ve din yolunda hizmetin nasıl olacağını belirtir. Namık Kemal, (2012) "*Vatan Yahut Silistre*" piyesine aldığı meşhur "Vatan Şarkısı"nda, dine hizmet yolunda şehit olmayı büyük bir lezzet olarak tanımlar:

"*Gavgada şehâdetle bütün kâm alırız biz"*

"Cennet kapusu can veren ihvana açılsın" (s. 44)

Birinci mısrada "*gavga*" olarak bahsettiği, kutsal vatan için "kâfir düşman"la savaşmaktır. Düşmanla savaşırken *şehadet* şerbetini içmek, hamiyetli bir insan için *kâm almak* gibidir. Namık Kemal bunun sebebini ikinci mısrada verir. Çünkü bir Müslüman şehit olduğunda, kendisine *cennet kapısı*nın açıldığını bilir. Kutsal kitap Kuran-ı Kerim'de ve Hazreti Peygamber'in hadislerinde şehitlerin sorgusuz sualsiz cennete gidecekleri söylenmiştir. (Âl-i İmrân, 3/169-170) İslam'da dünya hayatı, ahirete göre bir zindan gibidir. Dolayısıyla şehitler için ölüm, zindandan çıkıp bostan-ı cinâna geçmek gibidir. (Gazâli, 2002a, ss. 870-873) Bu sebeple Namık Kemal bu mısrada savaşta şehit olmayı *kâm almak*, yani büyük bir lezzet ve keyif almak olarak yorumlar.

Yine "Hürriyet Kasidesi"nde de Namık Kemal (2011) din yolunda şehit olmayı yüceltir:

"*Biz ol nesl-i kerîm-i dûde-i Osmâniyânız kim*

Muhammerdir serâpâ mâyemiz hûn-ı şehadetten" (s. 117)

Namık Kemal bu mısralarda Osmanlıları över. Çünkü Osmanlılar Allah'ın ikramına mazhar olmuş bir *nesil*dir. Bu ikram, onların *maya*sının *şehâdet* kanı ile yoğrulmuş olmasıdır. Nasıl ki bir bina karılan harç ile yapılır; öyle de canlı bir bina gibi olan insanın mayası da topraktan gelmektedir. Buradaki istiâre ile kastedilen şudur: Bu topraklar yüzyıllardır Allah için canını feda eden şehitlerin kanıyla sulanmıştır. İnsan da topraktan yaratıldığına göre, bu topraklarda yetişen Osmanlıların cesedi sanki şehit kanıyla yoğrulmuş gibidir. Bu ifadenin diğer bir anlamı ise şudur: Osmanlılar küçük yaşlardan itibaren din ve vatan yolunda şehit olmanın faziletlerini dinleyerek büyürler. Bu sebeple şehit olma arzusu onların bütün benliğini kaplar. Zamanı geldiğinde de gülerek, sevinerek şehit olmaya koşarlar.

Namık Kemal, (2004) "lâzımsa" redifli gazelinde bazı güzel seciyeleri sayar:

"*Tevâzu' ayn-i rif'at hizmet-i millet siyâdettir*

Olunsun hulk-ı Peygamber'le istişhâd lâzımsa" (s.376)

Rivâyetlerde "*hulk-ı Peygamber*", yani Hazreti Peygamber'in güzel ahlâkı methedilir. Çünkü onun ahlâkı Kur'an ahlâkıdır. Yani Allah'ın razı olduğu hâl nasıl ise, ahlâk-ı Muhammedî de öyledir. (Gazâli, 2002b, ss. 870-873) İşte bu mısralarda Hazreti Peygamber'in iki güzel seciyesine örnek verilir. Bunlar; "tevazu" ve "hizmet-i millet"tir. Tevazu; insanlara karşı böbürlenmemek, alçak gönüllü davranmaktır. Mütevazi olan kimse, kendini diğer insanlardan küçük görse de, aslında bu güzel hasletiyle büyür. İnsanlar tarafından hürmet ve saygı görür. (Sucu, 2011, ss. 897-898) "Hizmet-i millet" ise, halkın menfaatini kendi çıkarından üstün tutarak milleti için çalışmaktır. Milletin hizmetinde olanlar, "hâdimü'l-millet" iken, aslında "hâkimü'l-millet" olurlar. Halk onları kendine efendi yapar ve başının üstüne çıkartır.

Namık Kemal (2011) "hizmet-i millet" anlamını yukarıdaki mısralara benzer şekilde başka şiirlerinde de kullanır. Örneğin "Murabba"sında;

"*Musırrım, sâbitim tâ can verince halka hizmette*

Fedakârın kalır ezkârı daim kalb-i millette

Denir bir gün gelir de sâye-i feyz-i hamiyyette

Kemal'in seng-i kabri kalmadıysa namı kalmıştır." (s. 124)

diyerek ölünceye kadar millet-i İslam yolunda fedakârlık yapacağını ve böylece namının "kalb-i millet"te kalacağını vurgular.

3. "Ben" Redifli Gazelde Namık Kemal'in "Maksat"ı

Mehmet Kaplan'a göre Namık Kemal'le beraber edebiyat, artık beyaz kâğıt üzerinde oynanan sakin ve eğlenceli bir kelime oyunu olmaktan çıkarak, bir mizacın, bir fikrin, bir hayatın ifadesi olur. Sanatla şahsiyet birleşir. Sanat, kuvvetini insandan alır. Şair eserine hayatının mânâsını koyar. Namık Kemal'i okurken, daima kendisini, hayatını ve yaptıklarını düşünürüz. Kendisini eserinden ayıramayız. Bu yeni bir mistisizmin, cemiyet mistisizminin başlangıcıdır. Namık Kemal, yeni çağın en büyük hususiyeti olan cemiyet mistisizminin bizde ilk havârisidir. Onunla hem edebiyatımız hem cemiyetimiz değişmeye başlar. Cemiyet mistisizmi, bazı ulvi kıymetler yolunda ferdin kendisini feda etmesi olarak tarif edilebilir. Mistisizm, aşağı olanı yüceltir, ideal seviyeye ulaştırır. (Kaplan, 2005, s. 43) İşte Namık Kemal, eserlerinde bu cemiyet mistisizmi ile uğrunda ölünebilecek bazı maksatları gündeme getirir.

"ben" redifli gazelde Namık Kemal, (2004) bu maksatlar içerisinde en önemli olanı sayar. Bu maksat ise, "ben" redifli gazelin tahlilinde görüleceği üzere, son nefesine kadar İslâm'ın îlâsı ve dolayısıyla millet-i İslam'ın bekâsı için fedakârâne çalışmaktır. Kendisini anlattığı bu gazelde şöyle der:

"*Tâ ebed merd olmağa ahdeyledim şânımla ben*

Hüccet-i nâmûsumu imzaladım kanımla ben" (s.377)

Bu beyitte Namık Kemal, hayatta inandığı yolda daima *mert*çe yürüdüğünü, kendisi için *şan* ve şerefin baş koyduğu davasının arkasından *ebed*e kadar gitmek olduğunu ifade eder. İnandığı dava ne ise, onu, hayatı pahasına sonsuza kadar daima savunacaktır. Namık Kemal bu davayı, *nâmus* ve haysiyeti olarak görmektedir. Dolayısıyla *kanı* pahasına inandığı yolda yürümek, *mert* olmanın bir gereğidir. Namık Kemal'in bu beyitte inandığı dava açık değildir. Ancak "*tâ ebed*" ifadesi, arkasından gidilecek dava için bir ipucu verir. Eğer uğrunda hayatını verebileceği davası dünyevî olsaydı, "ölüme kadar" derdi. Demek ki, ölümle bitmeyen bir davası vardır. Ancak cenneti kazanmak gibi bir davası da olsaydı, "ahirete kadar" derdi. Demek ki, bu dava cenneti kazanmak da değildir. Ne olduğunun cevabı bir sonraki beyitte verilecektir:

"*İzz-i dâreyni fedadır maksadım İslam içün*

Halkı te'mîn eylerim dînimle imânımla ben" (s.377)

Namık Kemal, bu beyitte yukarıda sonsuza kadar devam edeceğini ve kanı pahasına vazgeçmeyeceğini söylediği davasının ne olduğunu açıklar. Onun *nâmus* ve haysiyeti olarak gördüğü davası, "İslâm'ın îlâ ve ibkâsı"dır. Namık Kemal, bu dava için *izz-i dâreyn*i, yani hem dünyasını hem de ahiretini *feda* etmiştir. Onun *maksadı*, dünyasını mâmur etmek, para kazanmak, makam mevki sahibi olmak değildir. Aynı zamanda o, derviş ve sofiler gibi bir köşeye çekilip cenneti kazanmak için çalışmayı da hayatının *maksadı* olarak görmez. Yani onun gözünde ne cennet sevdası, ne cehennem korkusu, ne de dünya endişesi vardır. İslâm'ın dünyadaki izzet ve şerefini kendi nâmus ve haysiyeti olarak görmektedir. Bu sebeple hayatını İslam yoluna harcayacaktır.

Namık Kemal, bu davaya olan inancını halkın gözünde teyid etmek için, dînini ve îmanını delil olarak öne sürer. Yani bir şekilde, bu davanın arkasından ebede kadar gideceğine *dîni* ve *îmanı* üzerine yemin etmiş olur.

"*Her günaha bin azâb-ı ma'nevî çekmekteyim*

Dûzahı dünyada gördüm kendi vicdânımla ben" (s.377)

Bu beyitte ifade edilen "*günah*" tâbiri; şeriatta, usûl-i fıkıhta beyan edilen, karşılığında cehennem azabı bulunan günah kavramından farklıdır. Namık Kemal'in bu şiirde cennet arzusundan bile vazgeçtiğini düşünürsek, cehennem azabını gerektirecek bir günahı kastetmediğini anlarız. Onun kastettiği "günah" kavramı, yukarıdaki beyitte ifade ettiği, *İslâm'*ın izzet ve haysiyetine dokunan hata ve kusurlardır. Namık Kemal kendi devrinde İslâmiyet'in şeref ve itibarının düşürülmesinden, hatta ayaklar altına alınmasından dolayı, adeta *dûzahı*, yani cehennem azabını çekmektedir. Ancak bu azap bedenî değildir. Namık Kemal bu azabı, *vicdanı*nda yaşamaktadır.

Allah, bir günahın karşılığında, cehennemde bir azap vermektedir. Ancak Namık Kemal, İslam davasına karşı işlenen her bir *günah* karşılığında *bin azâb-ı manevi* çekmektedir. Bu da, onun bu davaya ne derece sarıldığının bir göstergesidir.

"*Milletim mümkin midir inkâr hakk-ı ni'metin*

Kelpten alçak mıyım insanlık ünvânımla ben" (s.377)

Bu beyitteki "*millet*" kavramı, Namık Kemal'in pek çok eserinde kullandığı "millet-i İslâmiye" anlamını taşır. İslam milleti, Namık Kemal'in İslam adına katlandığı bu fedakârlığı *inkâr* etmeyecektir. Buradaki "*nimet*" kavramı ise, Namık Kemal'in İslâm'ın îlâ ve ibkâsı için yukarıdaki beyitlerde ifade ettiği fedakârlığı, gayreti karşılamaktadır. İşte böyle bir nimetin karşılığı, unutulmamaktır. Namık Kemal, Müslümanlar adına sergilediği bu kadar fedakârlıktan sonra, bir *köpek* gibi halkın gözünde alçalmayacak, yani unutulup gitmeyecektir.

Namık Kemal beytin ikinci mısrasında "*insanlık unvanı*"ndan bahseder. Buradaki insaniyetten kasıt, kemâl mânâdaki *insanlık*tır. Bu ise insaniyetin gereği olan nâmus, mertlik, şan, vefa, hamiyet gibi seciyelerin bir insanda kemâl mânâda görünmesi ile tecelli eder. İşte kendisi, bu davanın uğruna her şeyinden vazgeçmesi ile insanlık unvanının kemâline yükselmiştir. Elbette böyle kâmil bir insan, halkın gözünde hiçbir zaman alçak olmayacak, halktan vefâ görecektir.

4. "Vatan Mersiyesi" ve "Vâveyla" Şiirinde Namık Kemal'in "Vatan" Tasavvuru

Tanzimat döneminin meşhur devlet adamı Cevdet Paşa'ya (1980) göre, "vatan" kavramını Avrupa'dan iktibas ile almış olsak bile, bizde Batılı anlamda bir "vatan" fikri teşekkül etmemiştir. Tanzimat döneminde bize gelen bu kavram, bir taraftan gayr-i Müslimlerle kaynaşmayı esas alırken, diğer taraftan pek çok Osmanlı devlet adamı ve aydını tarafından "gayret-i diniye" anlamında kullanılmış ve bu şekilde bilinçaltına yerleşmiştir. (s.114)

Namık Kemal ise, eserlerinde, Batı'dan alınan bu kavrama yine kendi sübjektif bakış açısıyla yeni bir anlam yükler. Ona göre "vatan", geçmişte İslam hâkimiyetinin ulaştığı topraklardır. Bu vatanı şerefli kılan ise, her şeyden önce Kâbe'nin ve Ravza-i Mutahhara'nın bu vatan toprakları üzerinde bulunmasıdır. Yani ona göre, İslam ile mezcolmuş bir vatan toprağı söz konusudur. [4]

Namık Kemal "vatan" fikri gibi Batı'dan aldığı kıymetleri nazarî olarak yazıya geçirmekle kalmaz, onları kendi ferdî hayatının esası yapar, fikirlerini yaşar, düşünceyi hareket hâline getirir. Onun hayatı, fikirlerinin bir tatbiki gibidir. Aslında çok derin olmayan bu fikirler, kuvvetini onun hayatından alırlar. Böylece o, ideallerine varlığının sıcaklığını geçirir. (Kaplan, 2005, s. 45) Nazariyatla hayatın buluşması anlamına gelen bu durumu en ziyade onun vatanla ilgili şiirlerinde görürüz.

Namık Kemal'in gözünde mukaddes olan bu "vatan" ideali, onun yaşadığı dönemde, 93 harbi olarak bilinen Osmanlı-Rus savaşı ile en büyük darbeyi almıştır. Bu savaşta Ruslar, Balkanlardaki bütün İslam topraklarını geçerek İstanbul yakınlarındaki Ayastefanos'a kadar gelmişlerdir. (Afyoncu, 2005, ss. 143-145) Bu savaşın talihsiz seyri ve meş'um neticeleri Namık Kemal için Midilli'de hayatının büyük ıstıraplarından biri olmuştur. Bu kadar İslam mülkünün düşman ayağıyla ezilmesine Namık Kemal büyük bir teessür göstermiş ve bu hâlet ile sıcağı sıcağına

[4] Namık Kemal'in (2005b) bu vatan tasavvuruna en müşahhas örneklerden biri *Celaleddin Harzemşah* piyesindedir. Bu piyeste Celal, Sind Nehri kıyısında şehadet şerbetini içmeye kararlıdır. Çevresindekilerin yalvarmaları önce fayda vermez. Ancak Celal'e, kendisi aradan kalktığında, Cengiz vahşetinin Kâbe'ye, Ravza'ya ulaşacağı hatırlatıldığında, şehadete sırtını dönüp yürür. Karısını ve çocuğunu feda ederek Sind Nehri'ni geçer. Yeniden bir ordu ve devlet tesis ederek, kısa zaman içinde Moğolların karşısına çıkar. (ss.136-142) Yani Namık Kemal'in piyesindeki kahramanı Celal için de, "vatan" sadece Harzemşah devletinin siyasi sınırları değil, İslâm'ın yayıldığı bütün topraklardır. Bu topraklar ise, hayatiyetini Kâbe ve Ravza'dan almaktadır.

Namık Kemal, (2005a) siyasî devlet sınırlarını da gözardı etmez; bu anlamı karşılaması için "*hudûd-ı Osmâniye*" kavramını kullanır. Ancak bu muvakkat sınırlar, İslam âleminin ittihâdı neticesinde "*iki arşın bir dağ veya harita üzerinde iki karış bir çizik*"ten ibaret kalacaktır. Haritada gösterilen bu farazî sınırlar ise "*iki takım insanı birbirinden ayırmakla veya onlardan bir takımı mesela 'olmaz' yerine 'nebâşed' demekle veya bir takımı yumru yanaklı diğer takımı çatık kaşlı bir nesilden gelmekle aralarında olan uhuvvet-i insaniye ve ittihâd-ı İslamîyi unutmalarına hiçbir vakit cevaz vermez.*" Hatta ona göre, "*fıkıh ve kelâm Hanefî, Hanbelî veya Şafiî ve Malikî ile Caferîler vesâir furûk-ı İslâmiye beyninde 'şakk-ı asayı' hiçbir vakit emr u terviç eylemez.*" (s. 86).

vatanla ilgili "Vâveylâ", "Murabba", "Bir Muhacir Kızının İstimdadı", "Hilâl-i Osmânî", "lâzımsa" redifli gazel, "Vatan Mersiyesi" gibi eserleri kaleme almıştır. (Akün, 1992, s. 371)

Bu şiirler içerisinde "Vatan Mersiyesi" ve "Vâveylâ", Namık Kemal'in ittihâd-ı İslâm'ın merkezi olarak gördüğü bu vatan topraklarına bakışını yansıtması açısından önemlidir.

Namık Kemal, (2004) "Vatan Mersiyesi"nde şöyle der:

"*Bu vatandır dağıtan âleme ilm ü edebi*

Bundadır Beyt-i Harem Mescid-i Aksâ-yı Nebî" (s. 382)

Namık Kemal beş mısradan oluşan bendin bu iki mısrasında, vatanı kıymetli kılan unsurları sayar. Bu unsurlar "*ilim*" ve "*edep*"tir. "*Bu vatan*"dan Namık Kemal'in kastı, İslâm'ın hâkim olduğu topraklardır. Dolayısıyla bu mısrada ifade edilen "*ilim*", hem fennî *ilim*ler hem de Kur'anî *ilim*lerdir. Namık Kemal, çeşitli makalelerinde ve "*Renan Müdafaanâmesi*"nde İslâm'ın bilime engel olmadığını, aksine destek verdiğini, öğrenmeye, terakkiye insanları teşvik ettiğini savunur. (Akün, 1992, ss. 375-376)[5] Buna tarihten pek çok örnek vererek, İslam topraklarından yeryüzünün diğer bölgelerine *ilm*in yayıldığını iddia eder. Ayrıca Namık Kemal, eserlerinde daima İslam ahlâk ve *edeb*ini metheder. Bu ahlâkın temeli, ona göre Kur'an'a dayanmaktadır. Bu sebeple İlahî'dir. Beşerî olan, hiçbir zaman İlahî olana yetişemez. Dolayısıyla İslam ahlâkı, Batı medeniyetinden üstündür. Hatta Namık Kemal, Batı medeniyetinde görülen güzelliklerin de İslâmiyet'ten geldiğini, Batılıların zamanında bu güzel hasletleri Müslümanlardan aldıklarını iddia eder. İşte "*bu vatan*", böyle bir "*ilim*" ve "*edeb*"in *âleme dağıl*dığı kıymetli topraklardır.

"*Bu vatan*"ı kıymetli kılan *ilim* ve *edep* ise; kutsal kılan da, üzerinde *Beyt-i Harem* ve *Mescid-i Aksa-yı Nebi*'nin olmasıdır. Namık Kemal'in ikinci mısradaki kastı, Müslümanların kutsal kabul ettikleri üç mesciddir. Bunlar; Mescid-i Haram, Mescid-i Nebevi ve Mescid-i Aksa'dır. Birincisinde Beytullah olan Kâbe, ikincisinde Hazreti Peygamberin kabri olan Ravza-i Mutahhara, üçüncüsünde ise Hazreti Süleyman Mâbedi olan Mescid-i Aksa bulunmaktadır. Divan Edebiyatı şairlerinden Nabi, bir şiirinde, "*Hakîkat üzre zıllu'llâh o şahenşâha dirler kim / Ola hükminde Mekke'yle Medîne Meccid-i Aksâ*" diyerek bu üç mescidin bulunduğu topraklara sahip olmayı hakiki bir İslam halifesi olmanın şartı olarak sayar. (Özcan, 2013, s.2041) Çünkü tarihte Allah'ın elçisi olan peygamberlerin büyük kısmı bu bölgede yaşamıştır. Dolayısıyla bu peygamberlerin kabirleri de bu topraklardadır. (Çakan, 1987, s. 8) İşte bütün bu sâikler, "*bu vatan*"ı kutsal kılan sebeplerdir.

"*Vatanı çiğnedi geçti vatanın ağyârı*

Merhamet kaldı sana iki cihan hünkârı

Gidiyor sevgili Kur'an'ını hıfz et bâri

Vatanın bağrına düşman dayadı hançerini

Yoğimiş kurtaracak bahtı kara mâderini" (s. 382)

Bir önceki bendde kıymeti ve kudsiyeti ifade edilen böyle bir vatanı düşman çiğneyip geçmiştir. Düşman, yalnız kuru bir toprak parçasını değil, "*bu vatan*"ın temsil ettiği *ilm*i, *edeb*i ve kutsal değerleri de çiğnemiştir. Bütün bu değerlerin kaynağı İslâmiyet'tir. Çünkü "*bu vatan*", İslam topraklarıdır. İslâmiyet'in kaynağı ise *Kur'an*-ı Kerim'dir. *Kuran*'ı vahiy ile Allah'tan alıp getiren ise *iki cihan hünkarı* olan Hazreti Peygamber'dir. Dolayısıyla vatanı çiğneyen düşman aslında *Kur'an'ı* çiğnemiş, Hazreti Peygamber'e düşmanlık göstermiştir. Bu asırda *Kur'an'ı* korumakla mükellef olan Müslümanlar, düşmanın karşısında âciz kalmışlardır. Bu sebeple *Kur'an*'ın sahibi olan

[5] Ayrıca bilgi için bkz. (Namık Kemal, 2014).

Hazreti Peygamber'in, kendi kitabını düşmanların ayağı altından kurtarması gerekmektedir. Namık Kemal *Kur'an'ı hıfz* etmesi için Hazreti Peygamber'den *merhamet* beklemektedir. Yoksa *vatanın bağrına hançerini* dayayan düşmana karşı *bahtı kara mâderini* kurtaracak kimse kalmamıştır.

"*Vardı tâ Kâ'be'ye zemzem gibi hûn-âb akıyor*

Gökteki rûh-ı şehîdânı bu hasret yakıyor

Yine erbâb-ı hevâ seyrine çıkmış bakıyor" (s. 382)

Bu bendin ilk üç mısrasında Namık Kemal böyle mukaddes bir vatan uğruna hayatını feda eden şehitleri kutsar. *Kâbe*, Beytullah'tır. "*Hûn-âb*", hem şehitlerin kanını, hem de vatan için ağlayan hamiyetli Müslümanların kanlı gözyaşını ifade eder. *Hûn-âb*ın *Kâbe*'ye doğru akması ise, onun Allah katına yükselmesi anlamındadır. Madem ki "*bu vatan*" mukaddestir, öyle ise vatan için şehit olanların kanları Allah katında makbul olacaktır. Ancak *hûn-âb, zemzem* gibi akmaktadır. Bu ifadede iki mânâ vardır. Birincisi; *zemzem,* Beytullah olan *Kâbe*'nin ikinci bânîsi Hazreti İbrahim'in oğlu Hazreti İsmail'in topuğunu vurduğu yerden mucize olarak çıkan kutsal bir sudur. Mucize, Allah tarafından peygamberlere ihsan olarak gönderilir. *Zemzem*in kutsallığı da buradan gelmektedir. *Hûn-âb*ın *zemzem* gibi akması, onun da kutsal olduğunu gösterir. Allah yolunda şehit olanların kanları ve Allah için dökülen kanlı gözyaşları kutsaldır. Bu ifadenin ikinci anlamı ise, *zemzem*in bereketli olmasıdır. *Zemzem* kavurucu bir coğrafyada çıkmasına rağmen, yüzyıllardan beri dünyanın her tarafından gelen hacılara yetmekte ve o kadar zaman geçmesine rağmen tükenmemektedir. Bu sebeple *zemzem*in Allah tarafından çoğaltıldığı söylenmektedir. (Ata, 2013, ss. 375-395) İşte mısradaki bu ifade, Allah için dökülen kanların çokluğuna kinaye olarak işaret etmektedir.

Namık Kemal'e göre şehitlerin ruhları göğe yükselmiştir. *Kâbe*, Beytullah'tır. Şehitlerin kanı *Kâbe*'ye, yani Allah katına yükselirken, ruhları da Allah'a kavuşmak için *hasret*le doludur. Ancak onlar bu emellerine nail olacaklardır. Çünkü şehitlerin aziz ruhları, Allah katında makbuldür. Onlar sorgusuz sualsiz cennete gireceklerdir.

Bu kadar mukaddes kan vatan için dökülürken, *erbâb-ı hevâ*, olanları sadece *seyr* etmekle yetinmektedir. Namık Kemal bu mısrada Müslümanların hamiyetsizliğini, keyfine düşkünlüğünü, menfaatperestliğini eleştirmektedir. Onlar, Allah yolunda dökülen kanın, sergilenen gayretin kıymetini, kudsiyetini idrâk edememektedirler. Böyle hamiyetsiz Müslümanların çoğalması, İslam topraklarının ve bu vatanın temsil ettiği mukaddesatın düşman ayağı altında çiğnenmesine sebep olmaktadır. Namık Kemal (2005a) bu hamiyetsizlerin çoğalmasını, bir makalesinde "bedbahtlık" olarak tanımlar. Bu makalesinde, Fransa'da halk, Üçüncü Napolyon gibi zâlim bir kimsenin arkasından bile millî menfaat maksadıyla yürürken, bizde kutsal bildiği değerlerin arkasından giderek canını feda edenlerin azalmasını eleştirir: "*Ya biz ne bedbaht millet imişiz ki, Fransa'da o kadar edepsiz bir âdemin lâ-ekal bir milyon taraftarı bulunsun ve hatta içlerinde bu taraftarlık uğruna fedâ-yı cân edecek yine lâ-ekal on bin kişi kendini izhâr etsin de memleketimizde bulunan millet-i İslâmiye içinde mukaddes bildiği fikir uğruna canını değil, menfaatini fedâ edebilecek elli kişi bulunmasın.*" (s. 539)

"*İyd kurbânı mıdır verdiğimiz kurbanlar*

Kâ'be'yi yıkmak için mi dökülürdü kanlar

Müslümanım diyeni recm ediyor şeytanlar" (s. 383)

Bendin bu ilk üç mısrasında, şehitler Allah için feda edilen *kurbanla*ra benzetilir. *İyd*, Kurban Bayramı'dır. Bu bayram, Allah tarafından Müslümanlara hediye edilmiştir. Bütün Müslümanlar bu bayramda Allah için *kurban* kanı dökerler. Bu *kurban*ların kanlarının Allah katına yükseldiği, yani *kurban* sahibi adına ahirette ona şefaatçi olacağı rivâyet edilmiştir. Aslında burada

kastedilen, kan ve etin Allah'a ulaşması değil; bu fiilin arkasında kişilerin imanlarının yani takva niyetlerinin Allah katına yükselmesidir. (Bardakoğlu, 1992, s. 436) Şehitler ise kendi hayatlarını, Allah yolunda *kurban* gibi feda etmektedir. Dolayısıyla onların Allah için dökülen kanları, yani Allah yolunda yaptıkları bu fedakârlık ahirette onlara şefaatçi olacaktır.

İkinci mısrada dökülen *kanlar*ın, *Kâbe'yi yıkmak için* olduğu belirtilir. *Kâbe,* Beytullah olduğuna göre, düşman Allah'a karşı savaşmaktadır. Allah'a karşı savaşan kimse lânetlenmiş *şeytan*dır. Öyle ise Allah'ın beytini yıkmak isteyen düşman da, *şeytan* gibidir. Bu *şeytanlar*; *Kâbe*'yi ve Allah dinini korumak isteyen *Müslüman*ları öldürmektedir. Üçüncü mısrada taşlamak anlamında "*recm*" kelimesi kullanılır. Burada Namık Kemal, hacıların Mina'da şeytan taşlamasına telmih yaparak, tezat sanatını kullanmıştır. Çünkü aslında hacda *recm* edilen *şeytan*dır. Ancak burada, aksine *şeytanlar, Müslüman*ları *recm* etmektedir. Yani şeytan gibi olan kâfir düşmanlar; *Kâbe*'yi korumak isteyen ve mukaddes vatanı savunan *Müslüman*ları öldürmektedir.

Namık Kemal, bu şiirdeki bir başka bendde;

"*Kerbelâ'da dökülen hûn-ı yetîmân-ı Ali*" (s. 385)

diyerek mukaddes vatanı düşmanlardan korumak için şehit olanları; *Kerbelâ*'da katledilen, Hazreti Ali'nin oğlu, Hazreti Peygamberin torunu Hazreti Hüseyin'e benzetir. Bu mısrada Hazreti Hüseyin için "*yetîmân-ı Ali*" tâbiri kullanılır. Burada Namık Kemal, telmih sanatı ile Hazreti Ali'nin şehit olmasından sonra Hazreti Hüseyin'in katledildiğini vurgular. Baba, çocuğunun muhafızıdır. Hazreti Hüseyin, babasının ölümünden sonra muhafızsız kalmış ve düşmanlar tarafından katledilmiştir. Aynı şekilde bu savaşta katledilen askerler de, kendilerini koruyan güçlü bir devletin muhafazasından mahrum kalmışlardır. Neticede *Kerbelâ*'daki facia gibi yeni bir vahşet daha yaşanmıştır.

"*Eser-i şân-ı Hudâ lâzıme-i şân-ı beşer*

Kâ'be'yi yıkmağa mahbûbunu tahkire kadar

Fırsat i'tâsı mıdır düşmana ey Rabb-i kader" (s. 386)

İslam dininde *kader*in sahibi Allah'tır. Kevn âleminde cereyan eden her vaka, O'nun izni dairesinde gerçekleşir. Bendin bu üç mısrasında Namık Kemal, Allah'ın Müslümanlara çizdiği bu acı *kader*in hikmetini anlamaya çalışmaktadır. Allah'ın *şân*ı yücedir. *Şân*ı yüce olan Allah, bunun *eseri* olarak; insana da dünyada *şan* vermiş, diğer mahlûklar arasında onu şerefli kılmıştır. İkinci mısrada Namık Kemal, Hazreti Peygamber'in Allah'ın habibi ve *Kâbe*'nin de Allah'ın beyti olmasına telmihte bulunur. Şânı yüce olmanın gereği, beytini ve *mahbubunu, düşmana* karşı korumaktır. Ancak *düşman,* Beytullah olan *Kâbe*'nin ve Allah'ın *mahbubu* olan Hazreti Peygamber'in kabrinin bulunduğu vatan topraklarına girmiştir. Eğer önü alınmazsa, beyti ve *mahbub*un kabrini yıkmaya kadar gidecektir. Namık Kemal üçüncü mısrada, *şân*ı yüce olan Allah'ın *düşmana* bu *fırsat*ı vermesinin hikmetini merak etmektedir.

"*Ümmetin cümlesi zâlimlere pâdâş mıdır*

Kan mıdır istenilen din yoluna bâş mıdır

Yâ Muhammed! O mübarek yüreğin tâş mıdır" (s. 386)

Namık Kemal bu bendde de yine Allah'ın hikmetini anlamaya çalışmaktadır. Müslüman ümmeti, *zâlim* düşmanın eliyle katledilmektedir. Burada Namık Kemal tezat sanatını kullanır. Düşman, Allah'a karşı gelmekte ve şeytan gibi onun emirlerini tanımamaktadır. Aslında cezaya lâyıktır. Ancak aksine mükâfat görmektedir. Çünkü düşman, Müslüman kanı dökmek istemekte ve bu isteği yerine gelmektedir. İkinci mısrada Namık Kemal İslam dininin muzafferiyeti için

Müslümanların *kan*larını ve *baş*larını feda etmelerinin istendiğini ifade eder. Üçüncü mısrada ise, İslam ümmetinin peygamberi olan Hazreti *Muhammed*'in imdada gelmesi istenir.

Namık Kemal, (2004) "Vâveyla" şiirini de, vatan topraklarının düşman işgali altına girmesi üzerine yazmıştır. Bir önceki şiirde olduğu gibi burada da Namık Kemal, İslam âleminin merkezi olarak düşündüğü bu vatanı İslam dininin değerleri ile kutsallaştırır. İslam dininin sahibi olan Allah'a bir yöneliş ve yalvarışla ondan istimdat eder.

"*Git, vatan! Kâ'be'de siyaha bürün*

Bir kolun Ravza-i Nebî'ye uzat!

Birini Kerbelâ'da Meşhed'e at!

Kâinâta o hey'etinle görün.

O temâşâya Hak da âşık olur.

Göze bir âlem eyliyor izhâr

Ki cihandan büyük letâfeti var.

O letâfet olunsa ger inkâr

Mezhebimce demek muvafık olur:

Aç, vatan! Göğsünü İlâh'ına aç!

Şühedânı çıkar da ortaya saç!.." (s. 387)

Bu uzun bendde Namık Kemal teşhis sanatını kullanarak "*vatan*" ile konuşmaktadır. *Vatan,* adeta azametli dev bir mahluk gibi gözümüzde canlanır. Bu mahluk, canlı gibidir. Elbisesi, *kol*ları, vücudunun *hey'eti*, cihandan büyük *letâfeti* ve içi *şühedâ* dolu *göğsü* vardır. Birinci mısrada *Kâbe'de siyaha bürün*mek ifadesi, teşhis sanatı içinde bir istiare anlamını taşır. Burada kastedilen iki anlam vardır. Birincisi, *Kâbe*, Beytullah'tır. Dolayısıyla kutsaldır. Vatan toprakları içinde Kâbe'nin bulunması, *vatan*ın da kutsal olduğunu gösterir. İkincisi "*siyah*", yas ve keder alâmetidir. Vatan toprakları düşman işgali altında olduğu için *siyah*a bürünmüştür. Cenaze elbisesi *siyah*tır. Düşmanın bu kadar askeri şehit etmesi üzerine vatanın da *siyah* bir elbiseye bürünmesi gerekir. Bu, bir yas elbisesidir; ancak siyahlığını *Kâbe*'nin renginden almıştır. Dolayısıyla vatanı kurtarmak için hayatlarını feda eden şehitlerin cenazesi de kutsaldır. Ancak bu vatan topraklarında yatan makbul şahıslar sadece bu savaşta ölen şehitler değildir. Kâbe'nin hemen ötesinde yine vatan toprakları içerisinde Ravza-i Mutahhara, yani Hazreti Peygamber'in kabri bulunmaktadır. Yine biraz beride Hazreti Peygamber'in Kerbelâ'da şehit edilen torunu Hazreti Hüseyin'in Meşhed'i vardır. Bütün bu kutsalları kendinde toplayan "*vatan*", *kâinata* böyle azametli bir *hey'et*le görünür.

Namık Kemal'in burada saydığı değerler, dünyevî değildir; uhrevîdir. Yani maddî olarak değil, manevî olarak bir kıymete sahiptir. Allah katında dünyaya ait hiçbir şeyin kıymeti yoktur. Çünkü dünyaya ait her şey fânidir. Onun katında uhrevî olan, yani ebedî olan değerlidir. (Kaplan, 2005, s. 43)[6] Dolayısıyla "*vatan*", taşıdığı bu kutsal değerleri ile Allah katında çok kıymetli olacaktır. Hatta onu kendisine *âşık* edecektir. Dünyevî olan sakildir, küçüktür. Uhrevî olan ise, âlîdir, büyüktür. İşte bu âlî değerleri ile *vatan*, adeta büyük bir âlem gibidir. Maddî olan şeyler, sakil ve karanlıktır. Manevî olanlar ise *letâfet*lidir, aydınlıktır. *Vatan*ın sahip olduğu bu değerler, maddî değil, manevîdir. Dolayısıyla vatan bu kadar büyük manevî değerlere sahip olmasıyla *cihandan büyük* bir *letâfet*e sahiptir.

[6] Bu konu hakkında ayrıca bkz. (Öztürk, 2006, 65-86).

Namık Kemal bendin devamında, *vatan* için saydığı meziyetleri aklın da gördüğünü ispat etmeye çalışır. Aklın şe'ni, sorgulamak, mantığa uymayanı *inkâr* etmektir. Namık Kemal'in dokuzuncu mısrada kullandığı *mezhep* ifadesi, hayatta tutulan yol, yordam, usûl anlamındadır. Namık Kemal, diğer pek çok eserinde kendi tarzını akılcılık olarak tanımlar ve her meseleyi aklın anlayabileceği şekilde açıklamaya çalışır.[7] Bendin on ve on birinci mısralarında Namık Kemal, yukarıda saydığı bu kutsal değerlerin varlığına ve *vatan*ın bu manevi azametine, aklın anlayabileceği bir delil ister. Cevabını da, teşhis sanatı içerisinde *vatan*a seslenmeye devam ederek, yine kendisi verir. *Vatan*ın *göğsünü İlah'ına aç*ması, toprağın altında sakladığını ortaya çıkarması anlamına gelir. *Vatan, göğsünü* açtığında ortaya *saç*ılacak şey ise, *şüheda* cesetleri olacaktır. Bu kutsal vatanı korumak için yüzyıllar boyunca pek çok şehit verilmiştir. Vatan Allah katında kutsal olduğuna göre, bütün bu şehitler Allah için ölmüşlerdir. Dolayısıyla bu aziz şehitlerin bedenleri, Allah katında, *vatan*ın kurtulması için şefaatçi olabilir, onun avn ve inâyetini celbedebilir.

"*De ki: Yâ Rab! Bu Hüseyn'indir!*

Şu mübârek Habîb-i Zîşân'ın,

Şu kefensiz yatan şehidânın

Kimi Bedr'in, kimi Huneyn'indir.

Tâzelensin mi kanlı yâreleri?

Mey dökülsün mü kabr-i ashâba?

Yakışır mı sanem bu mihraba?

Haç mı konsun? Bedel şu mi'zâba;

Dîninin kalmasın mı bir eseri?

Âdem evlâdı birtakım câni…

Senden alsın mı sâr-ı şeytanî?" (s. 387)

Bu bend, bir önceki bendin son iki mısrasının devamı gibidir. Bir önceki mısralarda "*vatan*", *göğsünü İlah'ına aç*mış ve içinde yüzyıllar boyunca biriken *şühedâ* cesetlerini *ortaya saç*mıştı. İşte bu bendde ise, vatan toprakları altında yatan şühedâ bedenlerinin hangi makbul kullara ait olduğu sayılır. Şiirin tümünde hâkim olan teşhis sanatı, vatana seslenme ve vatan adına Allah'tan istimdat talebi bu bendde de devam etmektedir.

Namık Kemal, (2005b) eserlerinde bazı trajik olayları Kerbelâ'da yaşanan faciaya benzetir. *Celaleddin Harzemşah* piyesinde, Celal'in Sind Nehri kıyısında yaşadığı faciayı Kerbelâ olayına benzettiği gibi; bu şiirde de vatanın başına gelenler ile Hazreti Peygamber'in torunu Hazreti Hüseyin'in yaşadığı facia arasında yakın bir ilişki kurar. (ss. 119, 168, 266) Bu bendin ilk mısrasında *ortaya saç*ılacak *şühedâ* bedenleri arasında ilk olarak Hazreti *Hüseyin*'i sayar. Ardından *Habib-i Zîşân* olarak ifade ettiği Hazreti Peygamberi anar. İlk iki mısranın sonlarındaki *-in, -ın* eki; hem iyelik eki, hem de tamlama eki olarak okunabilir. Eğer tamlama eki olarak okunursa; bu ifadeler Hazreti Hüseyin'in ve Hazreti Peygamberin şehit bedenleri anlamına gelir. Ancak bu ekler, iyelik eki olarak okunursa; bu ifadelerden sahiplenme anlamı çıkar ve şehit bedenlerinin Allah'ın katında çok kıymetli oldukları vurgulanır. Yani, "Allahım, bu senin *Hüseyn'indir*!" anlamında, onun Allah'a yakınlığı belirtilir. İkinci mısrada bu vurgu daha kuvvetlidir. Çünkü Hazreti Peygamber, Allah'ın *habibi*dir. İşte Namık Kemal, vatan toprağı altında yatanlardan birisinin de Allah'ın *mübarek Habîb-i Zîşân'ı* olduğunu vurgulamaktadır. Bu vurgu, muhakkak ki istimdâdın kabuliyetini artırmak içindir. Çünkü,

[7] Bu konu hakkında bkz. (Namık Kemal, 2005a, s. 58, 212, 540, 561)

"sana ait olan, senin katında çok kıymetlidir." İşte "bu vatan, sana ait şehit bedenlerini bağrında taşımaktadır. Öyle ise istimdad et!" vurgusu vardır.

Burada Hazreti Peygamber de vatanın bağrında yatan *şüdehâ* arasında sayılır. Ancak Hazreti Peygamber, harp esnasında değil, yatağında vefat etmiştir. Hazreti Peygamber'in bir hadisine göre şehit sadece harpte ölen değildir. İslâmiyet'te ilim yolunda ölenler de şehit sayılırlar.[8] İslam'da ilim tahsili, önce Allah'ın zâtını, ayetlerini ve âsârını bilmekten ibaret olan marifetullah ilmi ile yapılır. (Gazâli, 2002a, ss. 48, 87) Çünkü İslam'a göre eşyanın ve hayatın hakikatı bu ilmin tahsiliyle anlaşılır. Fennî ilimlerin tahsili de, insanı Allah'tan uzaklaştırmadığı sürece önemlidir. İşte bu mahiyetteki ilmin kaynağı Kur'an'dır. Kur'an'ı beşere ders veren muallim ise Hazreti Peygamber'dir. Dolayısıyla ilmin kaynağında Hazreti Peygamber bulunmaktadır. Bu sebeple Hazreti Peygamber en büyük şehittir.

Bu iki makbul kulun dışında, daha pek çok makbul kullar da vatanın bağrında yatmaktadır. Namık Kemal üçüncü ve dördüncü mısralarda bunlara örnek verir. Hazreti Peygamber'in bizzat katıldığı savaşlara "gazve" denilir. Namık Kemal bunlardan ikisini sayar. *Bedir* ve *Huneyn* gazvelerinde şehit olan ashâb da bu topraklarda yatmaktadır. Hazreti Peygamber'in ilk gazvesi *Bedir*'dir. Pek çok şehidin verildiği son gazvesi ise *Huneyn*'dir. Namık Kemal ilk ve sonu sayarak, arada ashabın şehit olduğu bütün gazveleri kastetmektedir. Yoksa önem derecesine göre, *Bedr*'in ilk sırada geldiği doğru olsa da, ikinci sırada *Huneyn* gelmez; Uhud ya da Hendek gelir. Buradan Namık Kemal'in hepsini kastettiği anlaşılır. Üçüncü mısrada ise Allah yolunda *şehit* olanların *kefensiz* olarak yatmalarına atıf yapılır.

Beşinci mısradan itibaren Namık Kemal, bu kutsal toprakları düşmanın işgal etmesi neticesinde neler yaşanacağını sayar. Bu *şehîdân*, canlarını İslam topraklarını korumak için feda etmişlerdir. Uğrunda hayatlarını verdikleri toprakların kâfir düşman eline geçmesi, *şehîdân*ın ruhlarını muazzeb edecektir. Onları şehit eden *kanlı yaralar*ın gerçekte tazelenmesi mümkün değildir. Buradaki istiâre ile kastedilen, uğruna öldükleri davanın mağlup olmasının ve kutsal İslam topraklarının kâfirler tarafından yağmalanmasının onların ruhlarını incitecek olmasıdır.

Altıncı mısradaki "*mey*", İslâmiyet'te içilmesi haram olan içkidir. "Şeriat zâhire bakar" hükmünce, kabaca bir kimsenin Müslüman olup olmadığı, İslâmiyet'in hükümlerine uyup uymamasından anlaşılır. (Gazâli, 2002a, s. 253) Bu tarife göre "*mey*", kâfire ait bir içecektir ve Allah'ın hükmüne karşı gelmeyi simgeler. Dolayısıyla *mey*i, Allah düşmanı kâfirler içer. Vatanın kâfir düşman tarafından işgal edilmesi ise, bu topraklarda artık *mey* içileceği anlamına gelir. Canlarını, Allah'ın hükmünü bütün cihana yaymak için feda eden *ashâb*ın yattığı topraklarda, Allah'ın hükmüne karşı gelmek anlamına gelen *mey*in içilmesi, onları kabirlerinde muazzeb edecektir.

Vatanın işgale uğramasının neticesi sadece şehîdânın ruhlarının muazzeb olması değildir. Namık Kemal; yedi, sekiz ve dokuzuncu mısralarda düşmanın bu topraklardaki kutsal mabetlere nasıl zarar vereceğini anlatır. "*Mihrab*", camide imamın namaz kıldırdığı yerdir. Sekizinci mısrada geçen *mihrab* ifadesi ile Kâbe kastedilmektedir. Çünkü İslâm'a göre yeryüzü bir mescid ise; bu büyük mescidin *mihrab*ı, bütün ibadet edenlerin ona doğru döndüğü Kâbe; minberi ise Hazreti Peygamber'in bütün beşere ders verdiği Medine'deki Mescid-i Nebevî'dir. Namık Kemal bu mısrada Kâbe'nin cahiliye dönemindeki ahvaline telmih yapar. Çünkü cahiliye döneminde Kâbe *sanemler*le yani putlarla doludur. İslâmiyet'e göre, tevhid dini olan İslâm'ın dışındaki herkes "kâfir"dir. (Âl-i İmran, 3/19,85; Mâide, 5/73) Cahiliye dönemindeki kâfirler, Kâbe'yi putlarla doldurdukları gibi; şimdi bu kutsal vatanı çiğneyen kâfir düşmanlar da bu mâbedi putlarla dolduracaklardır. Cahiliye

[8]Savaş dışındaki şehitler hakkında hadisler için bkz. Buharî, Ezan, 32, Cihâd, 30; Müslim, İmâre, 164; Tirmizî, Cenâiz, 65, Fedâilu'l-Cihâd, 14; Ahmed b. Hanbel, I/22, 23, II/323,325.

döneminde bunlar, Lat ve Uzza gibi Mekke müşriklerinin tapındıkları putlar ise; şimdiki kâfirlerin putları haç, İsa heykeli ve Meryem heykeli gibi önünde rükuya gittikleri nesnelerdir.

Dokuzuncu mısradaki "*mi'zâb*", su oluğu anlamındadır. Ancak burada kastedilen, Kâbe'nin üstündeki kutsal altın oluktur. Hristiyanlar kendi mâbetleri olan kiliselerin tepesine *haç* koyarlar. Bir mâbedin Hristiyanlara ait olduğu bu *haç*tan anlaşılır. Eğer düşman işgali, kutsal mekânlara kadar ulaşırsa; kâfirler Kâbe'nin üstündeki kutsal altın oluğu kaldırıp yerine kiliselere koydukları *haç*ı takacaklardır. İslâmiyet'in kutsalı ve Beytullah olan Kâbe'ye saygısızlık yapacaklardır. Kâbe'ye *haç* takılması, aslında İslam topraklarındaki bütün câmilere, mescitlere *haç* takılmasına işarettir. Çünkü kâfirler, işgal ettikleri İslam topraklarındaki câmilere *haç* takarak, oraları kiliseye çevirmektedir. Bu mısrada bütün İslam mâbetlerini temsilen Kâbe ifade edilmektedir. Kâfirlerin bütün vatanı ele geçirmeleri demek, İslam dininin lâzımı olan mâbetlerin ortadan kalkması anlamına gelecektir. İslam eserlerinin kaldırılması ise, İslâmiyet'in yeryüzünden silinmesini doğuracaktır. Namık Kemal, (2005b) benzer sözleri *Celaleddin Harzemşah* piyesinde de kullanır. Eğer Celal Moğollara karşı koymasa, kâfirler Kâbe'yi yıkacaklar, İslam mâbetlerini tahkir edecekler, Ravza'ya ilişeceklerdir. Celal, bu sözleri duyunca gayrete gelir, Moğollarla savaşmaya devam etme kararı alır. (s. 140)

On ve on birinci mısralarda, *şeytan*ın lânetlenmesi olayına telmih vardır. Hazreti *Âdem* ilk yaratıldığında, Allah bütün meleklere, ona secde etmelerini emreder. Melekler başta bunun hikmetini merak etseler de, sonra Allah'a itaat ederek ona secde ederler. Ancak *şeytan Âdem*'e secde etmeyi kabul etmez. Çünkü insan topraktan, kendisi ise ateşten yaratılmıştır. Elbette ateş, topraktan üstündür. Öyle ise kendisi *Âdem*'den üstündür ve *Âdem*'e secde etmeyecektir. Allah onun bu itaatsizliğini cezalandırarak onu lânetler ve huzurundan kovar. Ancak imtihan icabı olarak, kıyamete kadar insanları iğfal etmeye çalışmasına da müsaade eder. Şeytan, Âdem'e karşı itibar kaybetmesinin ve Allah katından kovulmasının *sâr*ını, yani intikamını, insanları kötülüğe ve günah işlemeye sevk ederek almaya çalışır. İslam dinine göre, yeryüzünde iyiliğin, hayır ve hasenatın kaynağı, İslâmiyet'tir. Bu sebeple Allah'tan ve onun yeryüzündeki itibarlı kulları olan insanlardan intikam almak isteyen şeytanın asıl hedefi, İslam dinidir. Şeytan bütün kuvveti ve etrafındaki avaneleri ile İslâmiyet'i yeryüzünden kaldırmak için uğraşır. (Bakara, 1/34; Sâd, 38/71-83) Bu kutsal vatanın tamamen kâfir düşman eline geçmesi ile İslam dini yeryüzünden silinmiş olacaktır. Çünkü İslâmiyet'e ait *eser*ler bu vatandadır. Kâfir düşman, bu eserlere *haç* takarak onları *sanem*lerle dolduracaktır. Böylece *şeytan*, "*Âdem evladı bir takım câni*" olan kâfir düşmanın eliyle, *Âdem*'i *şeytan*dan üstün kılan Allah'tan *sâr*ını almış olacak, kötülüğü yeryüzünde yaymak maksadına ulaşmış olacaktır. Şiirin genelinde hâkim olan Allah'tan istimdad dileme hâli, bu son mısralarda kuvvet kazanır. Namık Kemal'in bu sözleri söylemekten maksadı, İslam dinini korumak ve bu kutsal vatanı düşmanlara çiğnetmemek için onun avn ve inâyetini celbetmektir.

5. Sonuç

Tanzimat döneminin İslamcı yazarı Namık Kemal İslam fikrini şiirlerinde sıklıkla işlemiştir. Ancak bu şiirleri okumaya geçmeden önce Namık Kemal'in terminolojisini doğru anlamak gerekir. Namık Kemal, "*ben*" ve "*lâzımsa*" redifli gazellerde, "*kafesi*" redifli murabbada ve "*Hürriyet Kasidesi*"nde "millet" ve "İslam" kavramlarını birleştirir. Namık Kemal ırkçılığa dayanan bir millet mefhumunu kabul etmez. Hatta onun makalelerinde "Türk" kavramı, "Türk kavmi" olarak geçer. Bu şiirlerde ve makalelerinde "millet-i İslam" tabiri geçmektedir. O, "millet" kavramını tek olarak kullandığı yerlerde de, yine "İslam milleti"ni kastetmektedir. Bu şiirlerde İslam milletine hizmet etmeyi Namık Kemal bir şeref olarak tanımlar. Milletin arasına giren ihtilâfın zararlarını ve ittifâkın güzel neticelerini anlatır. Ayrıca o fikir zenginliği anlamındaki "ihtilâf"ı bir hadis üzerinden yorumlar ve buna taraftar olur.

Namık Kemal'e göre "vatan", İslam'ın hâkim olduğu bütün topraklardır. Bu topraklar hayâtiyetini Kâbe'den, Ravza'dan ve Allah için kanlarını döken şehidlerden alır. Dolayısıyla Namık Kemal'in *Vatan Yahut Silistre* piyesindeki "vatan" kavramını da bu açıdan değerlendirmek gerekir. Yine "Vatan Şarkısı", "Vaveyla" ve "Vatan Mersiyesi"ni de bütün İslam topraklarını "bir vatan" olarak kabul eden ve hepsini de beraber kucaklayan anlayışla yazmıştır. Dolayısıyla *Celalaeddin Harzemşah* piyesinde Celal'in savunduğu vatan toprakları ile "Vatan Mersiyesi"nde ağıt yakılan topraklar Namık Kemal'in gözünde aynı derecede kutsal ve değerlidir. Bütün bu topraklar kudsiyetini İslâm'ın doğduğu topraklardan alır. Hepsinde de korku, "kâfir düşman"ın Müslümanları aşıp kutsal beldelere ulaşması ve şehidlerin kabrinin başında içki içmesidir. Bu fecî akıbete engel olmanın yolu ise Müslümanların bir ve beraber olması yani "ittihâd-ı İslam"dır.

KAYNAKÇA

Afyoncu, Erhan. (2005). *Sorularla Osmanlı İmparatorluğu-I*. İstanbul: Yeditepe.

Ahmed Cevdet Paşa. (1980). *Mâruzât*. haz. Yusuf Halaçoğlu, İstanbul: Bab-ı Ali.

Akün, Ömer Faruk. (1992). Namık Kemal. *Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (ss. 361-378). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

Ali Suavi. (1868, June). Türk. *Muhbir*, 38, 1-2.

Ata, Mehmet Mahfuz. (2013, Yaz). Zemzem Suyu ve Özellikleri. *Ekev*, 56, 375-398.

Bardakoğlu, Ali. (1992). Kurban, *Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (ss. 436-440). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

Berkes, Niyazi. (2002). *Türkiye'de Çağdaşlaşma*. İstanbul: YKY.

Canan, İbrahim. (1988). *Kütüb-i Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi*. (18 cilt). Ankara: Akçağ.

Çakan, İsmail Lütfi. (1987, Ağustos). "En Faziletli Üç Mescid", *Altınoluk*, 18, 8-10.

Enginün, İnci ve Kerman, Zeynep. (2011). *Yeni Türk Edebiyatı Metinleri 1 şiir (1860-1923)*, İstanbul: Dergâh.

Gencer, Mustafa. (2008). Osmanlı-Türk Modernleşme Sürecinde Kültür, Din ve Siyaset İlişkileri. *Turkish Studies* - International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 3/2 Spring 2008, p. 354-369, ISSN: 1308-2140, www.turkishstudies.net, DOI Number: http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.302, ANKARA-TURKEY.

Gündoğdu, Mehmet Ali. (2016). *İttihâd-ı İslam İdeolojisinin Türk Edebiyatına Yansıması (1839-1908)*. Basılmamış Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi Türkiyat Enstitüsü.

İmam Gazâlî. (2002a). *İhyâ u Ulûmi'd-Dîn*. c.1. (Ahmet Serdaroğlu, Çev.) İstanbul: Bedir.

---------- (2002b). *İhyâ u Ulûmi'd-Dîn*. c.2. (Ahmet Serdaroğlu, Çev.) İstanbul: Bedir.

Kaplan, Mehmet. (2005). *Şiir Tahlilleri-1*. İstanbul: Dergâh.

Karaman, Hayrettin ve Özek, Ali vd. (2009). *Kurân-ı Kerim ve Açıklamalı Meâli*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

Mardin, Şerif. (2012). *Yeni Osmanlı Düşüncesinin Doğuşu*. İstanbul: İletişim.

Namık Kemal. (2005a). *Bütün Makaleleri 1 Osmanlı Modernleşmesinin Meseleleri*. (Nergiz Yılmaz Aydoğdu ve İsmail Kara, Haz.) İstanbul: Dergâh.

---------- (2005b). *Celaleddin Harzemşah*. (O. Öcal, Haz.) Ankara: Akçağ.

---------- (2014). *Renan Müdâfaanâmesi*. (N. Çetin, Haz.) Ankara: Akçağ.

---------- (2012). *Vatan Yahut Silistre*. (A. S. Çılgın, Haz.), Ankara: Akçağ.

Okay, Orhan ve AKTAŞ, Şerif vd. (Kollektif). (2004). *Büyük Türk Klasikleri*. (c.8) Ankara: Ötüken.

Özcan, Nurgül. (2013). Nâbî Divanı'nda Medine. *Turkish Studies* - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 8/1 Winter 2013, p. 2037-2047, ISSN: 1308-2140, www.turkishstudies.net, DOI Number: http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.4345, ANKARA-TURKEY.

Öztürk, Mustafa. (2006). Kur'an'ın Değer Sisteminde Dünya Ve Dünyevi Hayatın Anlamı. *Tasavvuf*, 16, 65-86.

Pala, İskender. (1989). *Namık Kemal'in Tarihî Biyografileri*. Ankara: TTK.

Sucu, Nurgül. (2011). Bostanzâde Yahyâ Efendi'nin Mir'âtü'l-Ahlâk Adlı Eseri. *Turkish Studies* - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 6/2 Spring 2011, p. 881-908, ISSN: 1308-2140, www.turkishstudies.net, DOI Number: http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.2174, ANKARA-TURKEY.

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

Gündoğdu, M. A. (2016). "Namık Kemal'in Şiirlerinde "Millet", "Şehitlik", "Maksat" ve "Vatan" Kavramları / The Concepts of "Nation", "Martyrdom", "Purpose" and "Homeland" in Namık Kemal's Poems", *TURKISH STUDIES -International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic-, ISSN: 1308-2140,* Volume 11/20 Fall 2016, ANKARA/TURKEY, www.turkishstudies.net, DOI Number: http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.9957, p. 245-264.